

ber gönderip Eşter'i zehirlediği takdirde kendisini yirmi yıllık haraçtan muaf tutacağını bildirdi. Bunun üzerine âmil konakladıkları bir sırada ikram ettiği bal şerbetine zehir katarak Eşter'i öldürdü. Bazı kaynaklar bu olay için Recep 37 (Aralık 657), bazıları ise 38 (658-59) tarihini kaydederek. Muâviye Eşter'in ölüm haberini Dimaşk Camii minberinden ilân ettirmiş ve, "Ali'nin iki sağ kolu vardı, biri (Ammâr b. Yâsir) Sıffin'de kesilmişti, diğeri de bugün kesildi" demiştir (A^c yâ-nû's-Şî'a, I, 518).

Hız. Ali'nin "seyfullah" unvanını verdiği Eşter pehlivan yapılı bir kumandan, aynı zamanda meşhur bir hatip ve iyi bir şairdi (Merzûbânî, s. 362). Hız. Ömer, Hız. Ali, Ebû Zer el-Gıfârî ve Hâlid b. Velîd'den hadis rivayet etmiştir. Oğlu İbrâhim b. Mâlik, Ebû Hassân el-A'rec, Abdurrahman b. Yezîd, Alkame b. Kays ve diğer bazı kişiler de ondan rivayette bulunmuşlardır. İbn Hüsâm diye tanınan Muhammed b. Hüsâmeddin'in (ö. 875/1470) kaleme aldığı *Hâverânnâme* adlı destanın konusunu, Hız. Ali'nin Eşter ve Ebû'l-Mihcen'le birlikte doğunun hükümdarı Kubâd'a karşı yaptığı savaşlar oluşturur (Zebîhullah Safâ, s. 377-379). Bu eser, adı bilinmeyen bir mütercim tarafından kısaltılarak *Hâverzemîn* ismiyle Türkçe'ye çevrilmiştir. Muhammed Mehdi Şemseddin'in *Ahdü'l-Eşter* adlı bir çalışması vardır (Beyrut 1404/1984).

BİBLİYOGRAFYA:

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 213; Halîfe b. Hayyât, *et-Tabakât* (Zekkâr), I, 335; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 196, 586; Belâzûrî, *Fütüh* (Fayda), s. 235, 327; Dineverî, *el-Ahbarü't-tuvâl*, bk. İndeks; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 178-179, 184, 187, 189, 194; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), IV, 565-569; V, 12-13, 19-24, 47, ayrıca bk. İndeks; İbn Düreyd, *el-İstikâk*, s. 145, 297, 404; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), II, 400-403, 420-421; Kindî, *el-Vülât ve'l-ku'dât* (Nassâr), s. 46-48; Merzûbânî, *Mu'cemû's-su'arâ* (nşr. F. Krenkow), Kahire 1354 — Beyrut 1402/1982, s. 362; İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, III, 304; İbn Ebû'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-belâğa* (nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl), Kahire 1385-87/1965-67, XV, 98; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târîhi Dimaşk*, XXIV, 16-24; Makrîzî, *el-Hüta*, II, 336; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 482; a.m.f., *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 11-12; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, I, 102; Ziriklî, *el-A'âm*, VI, 131; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukutu* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1963, s. 36, 38, 45-47, 151; Zebîhullah Safâ, *Hamâseerâyü der İrân*, Tahrân 1352 hş., s. 377-379; M. Ebû'l-Fazl İbrâhim — Ali M. el-Bicâvî, *Eyyâmü'l-'Arab fi'l-İslâm*, Kahire 1394/1974, s. 359-360, 371-375; A^c yâ-nû's-Şî'a, I, 506, 518; Cl. Huart, "Eşter", *İA*, IV, 397-398; L. Vecchia Vaglieri, "al-Ashtar", *El²* (İng.), I, 704; Ethem Ruhi Fiğlalî, "Ali", *DİA*, II, 373; Tahsin Yazıcı, "Destan", a.e., IX, 208.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

EŞTERKÛNİ

(الأشتركوني)

Ebû't-Tâhir Muhammed b. Yûsuf
b. Abdillâh el-Eşterkûnî es-Sarakustî
(ö. 538/1143)

Arap dili ve edebiyatı âlimi,
makâme yazarı.

Endülüs'te Sarakusta'da (Zaragoza) doğdu. İbnü'l-Eşterkûnî (İbnü'l-Eşterkû-yî) lakabıyla, Temîmî, Mâzinî, Kurtubî ve Sarakustî nisbeleriyle de tanınır. Ailesi Endülüs'ün kuzey taraflarındaki Eşterkûn (Eşterküy) adlı bir kalede oturduğundan bu nisbeyi almıştır. Tahsil maksadıyla Endülüs'te birçok şehri gezdi ve buralardaki âlimlerden faydalandı. Hocaları arasında, başta Ebû Ali es-Sadeffî olmak üzere İbnü's-Sîd el-Batalyevsî ve Ebû Umrân b. Ebû Telîd gibi simalar bulunan Eşterkûnî Belensiye (Valencia), Şâtibe (Jativa), Kurtuba (Cordoba) ve İşbiliye'de de (Sevilla) birçok âlimin talebesi olmuştur. Ayrıca Gırnata, Malaka ve İşbiliye'de bulunan bir kısım ilim adamıyla mektuplaştı ve bazılarıyla görüşmek üzere bu şehirlere gitti. Onun 508 (1114-15) ve 509 (1116) yıllarında Mürsiye'de Ebû Ali es-Sadeffî'nin yanında bulunduğu bilinmektedir (İbnü'l-Ebbâr, s. 141).

İbn Beşkûvâl, İbn Ebbâr ve Süyûtî gibi âlimler Eşterkûnî'nin Arap dili ve edebiyatı alanında derin vukufu olduğunu belirtmişlerdir. Eşterkûnî mülûkût-tavâif devri emirlerinden bazılarının sarayında önemli bir mevki elde etmiş, Meriye'de bazı emirlere kasideler yazmış ve Benî Abbâd'la da dostluk kurmuştur. Daha sonra Kurtuba'ya yerleşerek burada Kur'an ve hadis dersleri verdi. Öğrencileri ve râvileri arasında İbn Beşkûvâl, İbn Hayr, Ebû Ca'fer Ahmed b. Ali el-Kurtubî gibi isimler bulunan Eşterkûnî kaleme aldığı sözlük ve makâme'leriyle ünlüdür. Günümüzde gelen şiiirlerinden onun güçlü bir müellif olduğunu anlaşılmaktadır. Eşterkûnî 21 Cemâziyelevvel 538'de (1 Aralık 1143) Kurtuba'da vefat etti.

Eserleri. 1. *el-Müselşel*. Bir çeşit sözlük olan bu eserin özelliği, "anlamları birbiriyle ilgili kelimeler" demek olan müdâhal (müdâhalât) tarzında yazılmış olmasıdır. Gulâm Sa'leb'in (ö. 345/957) *el-Müddâhal*'i ve Ebû't-Tayyib el-Lugavî'nin *Şecerü'd-dür*'ünden sonra sahasında üçüncü önemli eserdir. Müellif *el-Müselşel*'in telif sebebini açıklarken Gulâm Sa'leb'in eserini yetersiz bulduğunu, daha mükemmel bir eser ortaya koy-

mak için bu kitabı yazdığını söylemektedir. Eserin kaynağının büyük ölçüde Müberred'in *el-Kâmil*'i olduğu söylenmektedir (Süyûtî, I, 279). *el-Müselşel*'de kelimeler müterâdifleriyle anlatılmakta, müterâdifin anlamı da bir başka müterâdif kelimeyle açıklanmakta, bu şekilde devam edilerek uzunca bir zincir meydana getirilip sonunda hepsi bir kökle birbirine bağlanmaktadır. *el-Müselşel* elli babdır ve bunlar herhangi bir başlık taşımamaktadır. Her bab, içinde anlaşılması güç kelimeler bulunan örnek bir şiirle (şâhid) başlar. Müellif söz konusu kelimelerden birini seçerek silsileyi başlatır ve her babın son kelimesiyle ilgili bir başka şiirle istişâdda bulunarak bitirir. Eser Muhammed Abdülcevâd'ın mukaddimesiyle basılmıştır (Kahire 1377/1957). 2. *el-Makâmâtü'l-lüzûmiyye*. Eşterkûnî, *el-Makâmâtü's-Sarakustîyye* ve *el-Makâmâtü'l-Kurtubîyye* diye de bilinen bu eseri sayesinde VI. (XII.) yüzyılda Endülüs'te yetişmiş en büyük makâme müellifi olarak kabul edilmiştir. Kurtuba'da telif ettiği bu kitabında Ebû'l-Alâ el-Marrî'nin üslûbundan etkilendiği ve adını da onun *Lüzûmu mâ lâ yelzem* (*el-Lüzûmiyyât*) isimli eserinden ilham alarak verdiği anlaşılmaktadır. Diğer birçok Endülüs makâme müellifi gibi Eşterkûnî de eserini Harîrî'nin *el-Makâmât*'ına nazîre olarak kaleme almıştır. Nitekim Harîrî'nin eseri gibi bu kitap da elli makâmeden meydana gelmekte, bir kısım makâmelerin "makâmâtü's-suarâ, makâmâtü'n-nazm ve'n-nesr" gibi adları bulunmakta, bazılarında ise herhangi bir başlık yer almamaktadır. Üslûbu ağır olan eserde secili bir dil kullanılmış olup bu secili tarz makâmeden makâmeye farklılık göstermektedir. Ayrıca Harîrî'nin eserinde olduğu gibi bunda da iki aslî şahsiyet bulunmakta ve konusunu soytarlık ve dilencilikle arzusuna ulaşmaya çalışan bir kişinin macerası teşkil etmektedir. Eşterkûnî'nin geniş sözlük bilgisini ve güçlü bir müellif olduğunu gösteren eserde hikâyelerin şekli ve muhtevalarının birçoğu da Harîrî'nin *Ma-kâmât*'ından alınmıştır. Bundan dolayı eser Doğu makâmeleri tarzına çok benzemektedir, ancak Endülüs halkının fert ve toplum hayatını da yansıtmaktadır. Aşırı Doğu tesiri sebebiyle bu kitabı toplumsal ve edebî tenkit yönünden bir yenilik olarak kabul etmek mümkün değildir (İhsan Abbas, *Târîhu'n-naqdî'l-edebî*, s. 501; Muhammed Rıdvân ed-Dâye, s. 358). VI. (XII.) yüzyılın başlarında Dâniyeli vezir Ebû Ca'fer Ahmed b. Ahmed, kitap-

taki makâmelerden birine *Risâletü'l-in-tişâr fi'r-reddi 'alâ şâhibi'l-Makâmât-i'l-Kurtubiyye* adıyla bir reddiye yazmıştır (Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 543). *el-Makâmâtü'l-lüzûmiyye* Beyrut'ta basılmıştır (ts.). Eşterkünü'nin Müberred'in *el-Kâmil*'ine bir şerh yazdığı da kaydedilmektedir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1382; *Hediiyetü'l-'arîftn*, II, 89).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Beşkuvâl, *eş-Sıla*, Kahire 1966, II, 588; İbnü'l-Ebbâr, *el-Mu'cem ft aşâbi'l-İmâm Ebi 'Alî eş-Sadeft*, Madrid 1885 — Beyrut, ts., s. 140-141; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 279; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1382, 1785; Abdurrahman Fehmi, *Medresetü'l-Arab*, İstanbul 1304, I, 137-138; Brockelmann, *GAL*, I, 377; *Suppl.*, I, 543; *Hediiyetü'l-'arîftn*, II, 89; Ziriklî, *el-A'âm*, VII, 149; Kehhâle, *Mu'cemül-mü'ellifin*, XII, 129; Muhammed Rıdvân ed-Dâye, *Târîhu'n-naqdî'l-'Arabî*, Beyrut 1401/1981, s. 352-363; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, V, 237-245; İhsan Abbas, *Târîhu'n-naqdî'l-edebî 'inde'l-'Arab*, Beyrut 1404/1983, s. 500-501; a.m.f., *Târîhu'l-edebî'l-Endelüst* ('aşrû't-tavâ'if ve'l-Murâbîtin), Beyrut 1985, s. 317-324; Ahmed eş-Şerkâvî İkbâl, *Mu'cemül-me'âcim*, Beyrut 1407/1987, s. 344-346; H. Nemah, "Andalusian Maqâmât", *JAL*, V (1974), s. 88-92; Muhammed el-Hâdî et-Trablusî, "Medhal ilâ tahlîlî'l-Makâmât-i'l-lüzûmiyye li's-Sarakustî", *Havliyyâtü'l-Câmî'atî't-Tânisiyye*, sy. 28, Tunus 1988, s. 111-143; Mahmûd Tarşûne, "Fennü'l-Makâme fi'l-Endelüs", a.e., s. 145-166; "İbn-i Eşterkünü", *DMBİ*, III, 15-16.

ZÜLFİKAR TÜCCAR

EŞYA

(bk. MAL).

ET

(bk. HAYVAN).

ETBÂU't-TÂBİİN

(bk. TEBEU't-TÂBİİN).

ETHE, Hermann

(1844-1917)

Alman asıllı şarkiyatçı.

13 Şubat 1844 tarihinde Almanya'nın Stralsund şehrinde doğdu. Orta öğrenimini buradaki lisede, yüksek öğrenimini ve doktora çalışmalarını Greifswald ve Leipzig üniversitelerinde yaptı. 1867'den itibaren Münih Üniversitesi'nde Doğu dilleri okuturken 1872 yılında Oxford'a davet edilerek, daha önce C. H. Sachau tarafından başlatılan Bodleian Kütüphanesi'ndeki Farsça, Türkçe, Hintçe ve Peştuca yazmaların katalogunu hazırlama

çalışmalarını yürütmek ve ayrıca Arapça yazmaların bir ek katalogunu hazırlamakla görevlendirildi; aynı yıl bu katalog çalışmalarına India Office Kütüphanesi'ndeki Farsça yazmalar da eklendi. 1875-1915 yılları arasında Univesity College of Aberystwyth'de Almanca ve Doğu dilleri profesörlüğü yaptı; 1887-1889 yıllarında da Oxford Üniversitesi'nin Doğu Araştırmaları Okulu'nda misafir profesör olarak bulundu.

Eserleri. Özellikle Arapça, Farsça ve Türkçe yazmalar üzerine yaptığı yayınlarla tanınan Ethé'nin en önemli çalışmaları şunlardır: *Zakariyâ ben Muhammad ben El-Kazwîni's Kosmonographie* (Leipzig 1868); *Das Schlafgemach der Phanytasie von Fettâhî aus Nisâbûr* (Leipzig 1865, 1868, Fettâhî'nin Şebistan-ı Hıyâl adlı eserinin birinci faslının tercüme ve neşri); *Die Fahrten des Sajjid (Bathâl)* (Leipzig 1871, *Battalnâme*'ye dair ilk ilmi çalışma); *Essays und Studien* (Berlin 1872); *Die höfische und romantische Poesie der Perser* (1887); *Die mystische, didaktische und Iyrische Poesie und das spätere Schrifthum der Perser* (Hamburg 1888); *Catalogue of the Persian, Turkish, Hindûstani and Pushtu Manuscripts in the Bodleian Library* (I-II, Oxford 1889-1930); *Catalogue of the Persian Manuscripts in the Library of the India Office* (I, Oxford 1903; II, 1937; London 1980); *Yûsuf and Zalikhâ by Firdausî of Tûs* (Oxford 1908, Firdevsî'nin *Yûsuf u Züleyhâ* adlı eserinin tenkitli neşri); *Catalogue of Oriental Manuscripts, Persian, Arabic and Hindustani* (Aberystwyth 1916, Aberystwyth'deki The National Library of Wales'de bulunan küçük bir koleksiyonun katalogu).

BİBLİYOGRAFYA :

H. Ethé, *Catalogue of Persian Manuscripts*, London 1980, s. VI; a.m.f., *Târîh-i Edebiyyât*, s. 13; *Who Was Who: 1916-1928*, London 1929, s. 333; Necib el-Akiki, *el-Müsteşrikûn*, Kahire 1980, II, 86; *Deutsches biographisches Archiv* (ed. W. Gorzny — K. G. Saur), new serie: VI/307, München - New York.

TALİP KÜÇÜKCÂN

ETİYOPYA

Doğu Afrika'da ülke.

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

II. TARİH

Doğudan Somali, kuzeyden Cibuti ve Eritre, batıdan Sudan, güneyden de Somali ve Kenya ile çevrilmiş bulunan Etiyopya (eski adı Habeştan: Abyssinia),

1.106.060 km² yüzölçümüyle Afrika'nın en büyük ülkelerinden biridir. Ülkenin başşehri Adisababa, dinî ve etnik bakımdan çeşitlilik gösteren nüfusu 50.341.000'dir (1990).

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

Yüzey Şekilleri. Prekambriyen devirden kalma bir billûrsu temel üstüne oturan ülke toprakları genelde dağlar, yaylalar ve yüksek ovalarla çöküntülerden meydana gelmiştir. Arazi, yeryüzü şekilleri bakımından doğu ve güneydoğudaki Somali yüksek ovası, büyük Rift vadisi ve orta kesimlerle batıdaki dağlık bölge olmak üzere üç bölgeye ayrılır. Etiyopya'yı güneyden kuzeye doğru ikiye ayıran ve Galla çöküntüsü de denen Rift vadisi, Turkana (Rudolf) gölünün kuzeyinden Kızıldeniz kıyısındaki Denkalî alçak ovasına kadar uzanır. 50-60 km. genişliğinde olan bu vadinin denizden yüksekliği ortalama 1500 m. civarındadır ve üzerindeki çukurlarda tektonik kökenli pek çok göl mevcuttur. Rift vadisinin doğusunda kalan ve doğuya doğru gittikçe alçalan Somali yüksek ovası Cuba, birleşerek onu meydana getiren Dava ve Genale ile ülkenin en uzun akarsuyu olan Vebi Şebeli nehirleri tarafından parçalanmıştır; vadinin doğu tarafında yüksekliği 4000 metreyi geçen (Enkuolo 4311 m., Batu 4307 m.) dağ sıraları uzanır. Rift vadisinin batısında kalan düzlüklerle dağlık kütle Eritre'nin kuzeyinden ülkenin güneyine kadar uzanmakta ve çok sayıdaki akarsu ile parçalanmış bulunmaktadır. Bölgenin ve ülkenin en yüksek dağı, Eritre ile Tana gölü arasında yer alan Simonlar üzerindeki Ras Daşın'dır (4620 m.). Erozyon sonucu iyice aşınmış olan yamaçların üst kesimlerindeki masa biçimi düzlükler Etiyopya'nın yapısal özelliklerinden birini teşkil eder. Ülkenin kuzeydoğusuna rastlayan Rift vadisinin devamı niteliğindeki Denkalî çöküntüsünün bazı yerleri denizden daha aşağıdadır; genellikle çöl görünümü arzeden bu bölge tuz madeni bakımından zengindir.

İklim ve Bitki Örtüsü. Tropikal iklimin hâkim olduğu Etiyopya'da arazinin yüksekliği sebebiyle sıcaklık aynı paraleldeki diğer Afrika ülkelerine göre biraz düşüktür ve deniz seviyesinden yüksekliğe göre değişiklik gösterir. Hava alçak kesimlerde daha sıcak, yükseklerde serindir. Denkalî çöküntüsünde zaman zaman 50 dereceye varan sıcaklık orta ve batı bölgelerde iyice düşer. Kış ayları (ekim - mart) kurak, yaz ayları (nisan - ey-